

המגיד מקלם

(תקפ"ח — תר"ס)

אוצר החכמה

מי מאתנו הזקנים, לא שמע פעם את שמעו של המגיד מקלם, שבמשך שני דורות היה נוסע בכל הערים והמושבות ברוסיה ובפולין והיה דורש את דרשותיו החוצבות להבות אש. בודאי נמצאים עוד היום אנשים שלא רק שמעו מרחוק את שמעו של האיש הנפלא הזה אלא אף ראו אותו בעיניהם. הוא היה גבוה, צנום, גחון למחצה ובעל מצח גבוה וחרוש קמטים. פניו היו מתוחים, ומהם ניבטו שני עינים שחורות וגוחלות מביעות חרון ורחמים כאחת. פיו היה גדול ולא העלה עליו שחוק מימיו, ואפילו חיוך כל שהוא לא היה מחייך אלא לעתים רחוקות. יתכן שיש גם כאילו שלא זו בלבד שראו אותו ושמעו את דרשותיו אלא אף ראו את שני הכלבים השחורים בעלי הזנבות המפותלים הרובצים על שערי גהינום, שכן המגיד הקלמאי היה יכול לתאר בשלהבת אש רוחו ובכוח ציור של אמן תמונה כל כך בהירה שהשומעים ראו את הדברים בעיניהם ממש.

חבל שאדם נפלא זה, שבמשך חמשים שנה היה אחד האהובים בדורה, הוא היום מן הנשכחים. הסופרים לא עסקו בו והמעט שנכתב היה מכוון נגדו ולא עליו. המשכילים עשו ממנו קריקטורה ותארוהו "כפגע רע" ולפיכך אני רואה זכות לעצמי לכתוב ראשון על חייו ופעלו של אותו אדם מופלא, כי יותר משחי על האדמה חי בשמים, והוא שרומם את כבוד ה"מגידות" שבדורות הקודמים היתה רמתה נמוכה. אע"פ שהדרשנות היא מוסד ותיק בישראל, כפי שאנו רואים באגדה

שבה נאמר : הראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, אבל עולם הלומדים ובפרט הרבנים לא החשיבו אותה, מפני שלדעתם בזבוז זמן יש בדבר להגיד דרשות ולהאזין להם, כי במקום זה מוטב לשמוע ולהאזין דברי פלפול וחדושי תורה. בשלש מאות השנים האחרונות שהם תקופת הזוהר של התורה, ובה היו מאות גדולי תורה נמצאו מעטים שפרסמו ספרי דרוש וביניהם "המשנה למלך" ור' יונתן מפראג. והגאון המלבי"ם שבהיותו בן י"ח כינוהו הגדולם "שר התורה" משום שעסק בדרוש נפגמה גדולתו. מנהג היה שהרבנים דורשים פעמיים בשנה, בשבת הגדול ובשבת תשובה, אבל דרשות אלו היו "חלוקים" חריפים, ולפי ששבת הגדול חל בדרך כלל בפרשת צו היה נושא הענין דינים מסדר קדשים, השיטות של טומאה הותרה בצבור, או דחוויה, ציץ מרצה וכדומה. וכדי לצאת ידי חובת דבר בעתו היו דנים בדרך אגב גם בעניני קרבן פסח. והוא הדין בשבת תשובה שהנושא העיקרי בדרשות היו עניני קרבנות חטאות ואשמות, חצי שיעור ואכילה גסה ביוה"כ וכיו"ב. אמנם הקהל הרחב הבין מעט מאד בכל הפלפולים האלו, אבל מאור פניו של הרב והתפעלותם של לומדי התורה, נטעו בלב העם כבוד לתורה וללומדיה, ובעקיפין השפיע עליו להיטיב מעשיו, ואפשר יותר משהשפיעו בעלי המוסר המדברים עם העם בלשונו.

המגידים ה"נודדים" הם שנטלו לעצמם את מקצוע הדרשנות והיו מטיפים מוסר לעם. ולפי שרובם לא היו ת"ח גדולים לפיכך לא מלאו תפקיד גדול בעולם היהודי. כל "מטענם" הרוחני היתה בקיאות מוגבלת במדרש ובראשית חכמה ובשבט מוסר, ואחרים גם באלשיך. המעולים שבהם שידעו פרק בעקידה, בעיקרים, בחובות הלבבות ובבחינת עולם כבר ראו עצמם כ"מחקרים" והיו מדברים על ה"חומר ההיולי" ועל "ארבעה היסודות". הספרות הדרשנית העשירה בספריהם של "המגיד מדובנא" וביותר ע"י ספרו של תלמידו בעל "אפיקי יהודה". מאות מלמדים עזבו את מקצועם המפרך ופנו למגידות. מן הפגעים המודרניים כגון "אמנות הדבור" עדיין לא ידעו באותם הזמנים הטובים והיו

צריכים רק לשתי מעלות: לא להיות צרוד ולא לרתת מפני הצבור. היו משננים על פה שתיים שלוש דרשות ולאחר מכן אפשר לצאת לעולם ולדרוש. ואע"פ שהמצוקה המרה היא שהביאתם לידי כך אך על רוב הדרשנים היתה חביבה מצות הוכח תוכיח המכוונת להחזיר לישראל למוטב יותר מן הפרוטות המעטות שהיו מקבצים מן הקהל. ההמון היה מחבבם מאד ובכל שעת הדרשה לא היו גורעים עין מפני המגיד, וקורת רוח מיוחדת היתה להם כשהיו מקדימים את המגיד בציטוטו של פסוק, והמגיד היה מתעכב במתכון באמצע הפסוק כדי שהקהל יקדימו. כל אחד שהיה מטיל פרוטות ל"קערה" של השמש היה נותן בכל לבו ונפשו, והיה נחשב לכבוד ולמצוה כשהיו מזמינים את המגיד לפת-ערבית.

כנגד זה היו המגידים סובלים נוראות מן הלומדים, מפני ששעת הדרשה היתה תמיד בין מנחה למעריב כשהלמדנים אומרים את השעור בדף גמרא, והללו לא רצו לבטל את שעורם היומי בעטיו של "מגיד פוחח". הקהל הפשוט היה מתעמד לצדו של המגיד. בעיניהם נראה שהלבנת פני חברו חמורה מביטול תורה, ובפרט שהמגיד אף הוא אומר תורה. לא אחת אירע שמגיד ירא שמים שלא רצה לעשות מחלוקת עמד והסתלק מן העיירה בחשאי. על כל פנים הלמדנים ראו פחיתות כבוד להאזין למגיד, ומשום כך נפגם כבוד המגידים.

כשהופיע המגיד מקלם התחילה תקופה חדשה במגידות בכשרונו הגדול רומם את קרן המגידות והוכיח לעולם שלא ההמון בלבד זקוק לדברי תוכחה אלא גם מנהיגים הלומדים הגורמים חלול השם ע"י שנוהגים שלא כהוגן ביחסיהם בין אדם לחבירו. גם הרבנים לא יצאו נקיים מתחת ידו אע"פ שהיו באים לשמוע את דרשותיו. ולא לרב אחד הזדמן לשמוע דברים כגון אלו: החייט שאינו נוטל את היתור (מה שמשתייר מן האריג) וסגדלר המטליא בעור חזק ויפה, וחנוני הזהיר במדה ובמשקל גדול חלקם יהיה בעולם-הבא, מחלקם של כמה וכמה רבנים.

המגיד מקלם

המגיד מקלם היה גם הראשון שהזכירוהו בספרות העברית החדשה ושימש ^{המגיד} גושא לבקרת וללגלוג. במכתבים שנתפרסמו ב"הכרמל" וב"המגיד" וב"המליץ" בשנת 1866 התרעמו המשכילים שהמגיד מקלם יצא חוצץ נגד קריאת העתונים העבריים ונגד ההשכלה.

אין לי ספק בכך שאילו בא המגיד מקלם לעולם מאה שנה או חמישים שנה לפני זמנו, לא הייתה השפעתו כה גדולה על הדור כפי שהיתה בזמנו. סבורני כי אין זה מקרה גרידא שהמגיד מקלם בא לעולם באותה השעה שבה נראו בליטא ובפולין הנציגים הראשונים של ההשכלה בליטא. המשכילים שיצאו זה עתה מן התנור יחד עם בעלי העבירה האחרים שעל חשבון ההשכלה עשו את כל הנבלות שבעולם. כל אלו ^{האחרים} ¹²³⁴⁵⁶⁷ "הפרצופים" סיפקו למגיד נושאים מובחרים לדרשותיו. ברוחו הנלהב ובקולו המרעים היה הורס ונותץ את מזבחותיהם שבנו להשכלה בת השמים, והיה עושה אותם ללעג ולקלס בעיני אלפי שומעיו. כשהיה נכנס לעיר היה חוקר ודורש תחילה אם נמצאים בעיר מן המשכילים החדשים, ורע ומר היה גורלם כשנפלו לפיו. שכן הוא היה נוקב שמותיהם והיה מגנה את מעשיהם הרעים, לא נתן מחסום לפיו ולא ידע כלל טעמו של מורא הבריות. לא היה מתירא לא ממלשינים ולא מן המשטרה, ולא היה אכפת לו אם גרשוהו מן העיר או אם הושיבוהו בכלא. נראה שבנשמתו היה ניצוץ מן הקנאי הגדול אליהו. לא פעם אחת הזדמן לו להשמיע את הקריאה "הרצחת וגם ירשת". ואני רוצה לספר כמה ספורים המעידים על רוחו העשויה ללא חת.

המגיד מקלם בא פעם לעיר שוול. באותם הימים התגורר שם מוכסן אחז (אקציוניק) קרוב לשררה. הוא ויל"ג, ששמש אז מורה רשמי, בקשו להחדיר את ההשכלה בעיר. המוכסן היה ידוע כאפיקורוס גדול וביותר היה ידוע כבעל תאווה גדול והיה אוכל חזיר. המגיד מקלם בדרשתו הראשונה התחיל לטפל בו. ואחרי שדבר בטבעם של חיות ובהמות הוא אמר בקולו האפייני: באתי לשוול והנה אני יוצא לרחוב ופגע בי חזיר גדול ושמן שהליכתו טפופה מחמת שומן, ראשו מורכן

והוא מפוסם לו פזמון עגום. עמדתי והסתכלתי בו ונדמה לי שעמדתי על צערו ועל כאב לבו. חזיר שכמותו אנוס לסחוב כל ימי חייו נשמתו המגולגלת של מוכסן וסופו ליכנס לתוך מעיו של מוכסן.

על דבר זה היה קרוב להאסר אבל הוא עזב את שוול בעוד מועד. בעיר פ. (אינני מזכיר את העיר מפני כבוד צאצאיו של הבעל דבר הנמצאים כיום באה"ב והם ידידי) היה הפרנס הראשי בעיר מלווה ברבית נורא, והוא היה פושט עורם של העניים. אבל חוץ מזה היתה הנהגתו חסודה. כשהמגיד מקלם בא לעיר, בא אף הוא לשמוע אותו וחשכו עיניו כשהמגיד מקלם התעכב על המאמר: הראה הקב"ה לאדם הראשון דור ופרנסיו. והתחיל לתאר את העויות פניו של אדם הראשון בשעה שהראה לו הקב"ה את העיר פ. ואת פרנסה. המגיד התחיל טוען במה חטאה העיר פ. שצריכה לומר "פרנסנו ככלב" שהפרנס שלי נושך ככלב.

נקל להבין שהפרנס לא יצא נקי מתחת ידו.

כשהיה מגיד העיר בקלם התגורר שם גביר אחד ששמו היה "שולם". כל היתומים והאלמנות היו מפקידים אצלו ממון מפני שחשבוהו לבטוח גדול. למגיד מקלם נודע שעסקיו של הגביר אינם לעילא ולעילא, הוא עתיד במוקדם או במאוחר לפשוט את הרגל ולהפסיד ממון עניים. אע"פ שהגביר לא גילה דבר על מצבו והיה נודג בגאווה ועשיר לכל דבריו. באותם הימים קראו בפרשת "ויצא", וכשפירש המגיד את הכתוב אמר פתאום בקול רם: דומה ש"סולם מוצב ארצה" (שולם) כבר הגיע עד הארץ, אעפ"כ "וראשו מגיע השמימה" עדיין הולך זקוף ראש. כולם הבינו את הרמז והספיקו להוציא את הכספים בזמן, אבל המגיד סבל על ידי כך סבל כפול כפי שאספר להלן.

לפי שהמגיד לא חס מפני כל הטיל מורא על המשכילים ועל בעלי העבירה המפורסמים, וכשהיה בא לעירם היו מתחבאים מרוב פחד. אמנם הם ניסו להשקיט את זעמם בזלזולים ולגלוג שהיו מפרסמים בעתונים העבריים והיו מנסים לעורר את "דעת הקהל" נגדו, אבל

דעת קהל זה היתה מצערה, וכי מה היה מספרם של כל קוראי העתון-
 נות? מספר השומעים שהיו מצטופפים בבית כנסת אחד בעיר אחת
 1234567 אח"ח
 להאזין לדרשתו היה שקול כמספר הקוראים הנכבדים של כל העתונים
 1234567 איצ"ר החכמה
 העבריים. מה מקום תפס בעם שיר ההשכלה של יל"ג "עורה עמי למה
 תישן" שרק יחידים שרו אותו, כנגד שירו של המגיד מקלם שהיה
 מזכיר לעתים קרובות בדרשותיו "ומה יהיה כשמשיח יבוא? משה
 רבינו ילמד תורה, אהרן יעשה את הברכה, דוד המלך ינגן בכנור וכו'"
 שיר זה היו שרים אלפי יהודים בכל השמחות, ושיר זה קיים עד היום.
 1234567 המגיד
 המגיד מקלם ראה את יל"ג כמסוכן ביותר מבין כל המשכילים
 המבקשים לקעקע את יסוד היהדות. הוא היה אומר: ברל ממיכאלשיק
 (הוא אד"ם הכהן) הוא אב הטומאה, בנו מיכה יוסף הוא הראשון לטו-
 1234567 מאה
 מאה, אבל גורדון הוא אבי אבות הטומאה.

פעם אחת בא המגיד לטלו בזמן שיל"ג התגורר שם. באמצע דרשתו
 שדרש לפני קהל גדול וצפוף התפרצו יל"ג וחבורת משכילים לתוך
 ביהכנ"ס ונדחקו לכותל המזרחי ונתעמדו על יד ארון הקודש. מיד
 כשנודע לו שזהו גורדון, הפסיק המגיד את הענין שעמד בו והתחיל
 לנגן בניגונו האופייני את הגמרא בב"ק (נטב) אליעזר זעירא הוה
 מסיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעי וכו' שאלוהו למה הוא נועל
 נעלים שחורות (שהוא מנהג אבלים) אמר: מפני שאני מתאבל על
 חורבן ירושלים. אמרו לו: וכי אתה חשוב להתאבל על ירושלים וכו'.
 אמר להם שאלוגי שאלה או אני אשאל לכם שאלה. אמרו לו שאל אתה.
 שאל אותם: "האי מאן דקץ כופרא מאי משלם". פנה המגיד לגורדון
 וסיעתו ונופף כנגדם בידיו והתחיל מצעק: אמרו נא. האי מאן דקץ
 כופרא. מי שמקצץ נטיעות רכות מה עונש מגיע לו? המגיד חזר על
 כן כמה פעמים וגורדון וחביריו נאלצו לעזוב את המקום בחרפה.

אמנם, אף גורדון לא טמן ידו בצלחת ועוד בשנת 1861 מתלונן הוא
 בעתון "אלגעמיינר צייטונג דעס יודנטומס" על החשכה שבתי המוסר
 של רבי ישראל הביאו בעולם היהודי, והדברים הגיעו עד כדי כך

כותב גורדון שגם במיטני בירת קורלנד והמטרפולין של ההשכלה נמצא „חדר מוסד“. ומי הנהיג את הדבר — שואל גורדון — הקנאי המפורסם ומלאך החבלה של ההשכלה הידוע בשם המגיד מקלם, הוא ולא אחר. לא זו בלבד שהוא אחד מבני החבורה של הסלג-טאי, שהקימו רשת של בתי מוסר בכל הערים הגדולות — הוא גם נוסע תמיד בכל הערים והעיירות לארכו ולרחבו של הישוב היהודי, והוא מזלזל ומקלל את ההשכלה ואת נושאייה. לדאבון לבנו — ממשיך גורדון ואומר — מלאים וגדושים תמיד בתי הכנסת שהוא דורש שם את דרשותיו החוצפניות. הוא משפיע עליהם השפעה עצומה, והורס את כל מה שאנו המשכילים בונים. לצרות ולאיסורים שההשכלה סובלת ברוסיה הדרמית בעטיה של החסידות — נוסף כוח חושך זה המאיים להשמיד את כל מה שבנו המשכילים ביגיעה רבה בצפון רוסיה.

אף בספרו „עולם כמנהגו“ לגלג גורדון על המגיד והוא מצטט קטעים מדרשותיו כגון: ריבה, ריבה, הרי גרועה את מן התרנגול שכן לתרנגול יש מסרק על ראשו ואינו מסתרק בשבת ואילו את אין לך מסרק בראשך ואת מסתרכת בשבת. או דרשה מעין זו כלום ראיתם מימיכם שיהודי יסבך את גגו „באשרי ובא לציון“? אני כן ראיתי, למשל: יהודי בונה ביתו והוא עומד באמצע סיכוך גגו והוא אנוס להפסיק באמצע עבודתו וליכנס לבית הכנסת לחטוף תפלה, וכשמגיע הש״ץ לאשרי ובא לציון שוב אין אותו יהודי יכול לעמוד על עמדו, הוא מסיר מעליו את הטלית ותפילין והוא ממחר לביתו, ומה יוצא מכך? יוצא שחלק מגגו סיכך ב„אשרי ובא לציון“. אף גורדון אנוס היה להודות כי המגיד נתן בכשרון פיוטי נפלא ואילו נולד וגדל בתנאים אחרים היה העולם מעשיר במשורר רב כשרון.

המגיד מקלם נולד בשנת תקפ״ח בעיירה אוורנידה ע״י סלונים. אביו נח היה מלמד עני ומת עליו בהיותו ילד קטן בן עשר. ואביו זקנו שהיה דר בסלונים לקחו לביתו וגדלו. סבו היה למדן גדול

המגיד מקלם

וירא שמים מופלג וגידל את היתום על פי דרכו ביראה מופלגת. עודו ילד קטן גילה כשרונות נעלים בתורה, כי נחנן בתפיסה מהירה, בזכרון מופלא — וביחוד בהתמדה גדולה. כשסיים את החדר נכנס לישיבה ושם נתנו עיניו בו ראשי הישיבה וחבריו מפני שהיה ירא שמים גדול ומפני שהיה לומד בנגון נפלא.

בהיותו בן י"ח נשא אשה בעיירה סמוכה, קבל נדוניא מועטת והתחיל לעסוק במסחר. לא יצאה שנה ומסחרו נתבטל והוא חזר לסלונים לבקש פרנסה. אע"פ שאז כבר יצא שמעו כדרשן מופלא לא עלה בדעתו לעשות את המגידות קרדום לחפור בו, לדעתו חילול קודש יהיה בדבר אם יטול שכר בשביל שהוא מבקש להחזיר אנשים למוטב. בטורח גדול עלה בידו של הרב מסלונים באותם הימים, הגאון אשכנזי, לקבל על עצמו תפקיד של מגיד בחברו זבחי צדק, אבל לא רצה ליטול יותר ממחצית רובל לשבוע. הוא לא החזיק במשרה זו זמן מרובה, מפני ששומעי לקחו היו קצבים פשוטים שלא ירדו לסוף רעיונותיו העמוקים שהיה שואב מספר חובות הלבבות ומספר מבחר הפנינים. אגב, המגיד לא נשא להם פנים והיה אומר להם את האמת בגלוי בלי כל חגופה. אחרי שנתיים אנוס היה להניח אותם ולקבל משרת מגיד בעיירה נובי מוש. אותו הדבר חזר ונשנה במקומו החדש. דרשותיו המחקריות ואופן דבורו לא היו לפי השגותיהם של שומעיו לפיכך הלך משם לאיויה.

הרב מאיויה שהיה גאון וצדיק קירם מאד את המגיד החדש והוא עצמו היה בא לשמוע את דרשותיו. הרב עמד על הכוח הגדול הצפון בו, הוא כוח ההשפעה על ההמונים אבל דרכו בדרשנות לא מצאה חן בעיניו, הוא העיר את אזנו שההמון אינו זקוק למחקרים על אחדות הבורא או על השארת הנפש, והוכיח לו שתאוריו הנובעים מן הגיהנם מחטיאים את מטרותם כל זמן שההמון נבער מדעת ואינו יודע מה מותר לעשות ומה אסור לעשות כדי להנצל מענשו של גהינם.

המגיד הודה לו על עצתו הטובה וקבל על עצמו ללמד את העם מה

חובתו של כל יהודי בעולמו כיהודי וכאדם כדי שיזכה לחיי עולם
הבא.

וכדי לבצע מה שקבל על עצמו נסע לקובנה כדי ללמוד תורה אצל
ר' ישראל מסלנט בבית המוסר שלו על מדות ומוסר.

קובנה היתה באותם הימים מרכז המוסר. שכן מלבד ר' ישראל
מסלנט שראו בו צדיק הדור היו שם גם תלמידיו מפיצי תורתו, רבי
יצחק בלזר, רבי שמחה זיסל, רבי לייב חסיד, רבי יוזל, רבי מיכל וורנר
ורבים אחרים שהיו מפורסמים כצדיקים וגדולי תורה. כשבא לשם
מיד משך המגיד הצעיר את תשומת לבו של ר' ישראל. ר' ישראל הת-
פעל מיראתו האמיתית ומכשרונו העצום להשפיע על ההמונים ויעץ לו
לצאת את קובנה ולנדוד בעולם כדי ללמד יהודים מדות ויראת שמים.
וכן כדי לייסד בערים הגדולות בתי מוסר שיעצרו את ההפקרות ואת
הפריצות שההשכלה הביאה לעולם היהודי.

בזמן הקצר שעשה בקובנה למד הרבה מדרכיו של ר' ישראל ובעיקר
את היסוד שהעבירות שבין אדם לחבירו חמורות יותר מן העבירות
שבין אדם למקום. ונמוקו עמו: הרפואה היחידית לעבירה היא
התשובה ולפיכך כשחוטאים לפני המקום אפשר לעשות תשובה בכל
עת ובכל מקום, אבל אם עושים עבירה שבין אדם לחבירו ובפרט אם
גוזלים את הרבים, והרי בשר ודם היום כאן ומחר בקבר ואי אפשר לו
לתקן את העבירה.

התפקיד הראשון שנטל עליו המגיד היה לחסל מן הרחוב היהודי
את כל המדות והמשקלות המזויפים ובאותם הימים לא היה זה דבר
קל כל עיקר. אצל חלק גדול מן הסוחרים והחנונים היו מצויים שני
מיני משקלות: משקלות גדולות שבהן היו קונים ומשקלות קטנות
שבהם היו מוכרים. והם התרגלו כל כך לדבר זה עד שהדבר נעשה
היתר גם לחרדים. הם הסתמכו על זה שרוב הקונים והמוכרים אינם
יהודים שהם עצמם גנבים והגונב מן הגנב פטור. ודרך אגב מצאו
היתר לרמות גם יהודי.

שלשים שנה עבד המגיד מקלם בכוחות על אנושיים עד שהסיר את
 החרפה הזאת מישראל. בדרשותיו החוצבות היה מתאר את המדור
 שבגיהנם שם דנים על גניבה וגזילה וחלול ה'. כח דמיונו היה כח חזק
 ששומעיו היו רואים בחוש את היסורים הגדולים שסובלים החוטאים
 בעולם הבא, ולפי שהמגיד היה בעל רחמים מטבע היה פורץ בבכי
 והיה סופק את כפיו כשהוא מילל ומתחנן בפני הקהל ואומר "גוואלד
 יהודים רחמו התפללו עליהם!" והקהל כשהיה רואה אותו בוכה היה
 פורץ בבכי מר, והתוצאה היתה שלמחרת היום היו החנונים משברים
 משקלותיהם המזויפות או שהיו קוברים אותם באדמה והיו באים אליו
 אחד אחד לבקש תשובה. אבל המגיד לא הסתפק בזה. הוא עצמו, לפני
 שיצא מן העיר, היה נכנס לכל חנות וחנות והיה בוחן ובודק את המש-
 קלות ואת המדות. אני נזכר במעשה אחד שאירע בימי עלומי שהיו
 מדברים בו זמן רב: המגיד מקלם בא לשווקסנה ודרש בענין מדות
 מזויפות. דבריו עשו רושם כה גדול עד שאחד החנונים יצא מדעתו
 ומרוב פחד הטיל עצמו לנהר.

כשהיה נוסע בערים כדי לייסד בתי המוסר בא גם לקלם. ושם
 נתקבל כמגיד העיר. שכירותו היתה שלשה רובלים לשבוע. קלם היתה
 ידועה בימים ההם במסחרה המסועף עם פרוסיה. הודות למצבה הגיאוג-
 רפית ששכנה במרכז הדרך שהוביל מטילויט לריגא. בקלם היו מחסני
 סחורה גדולים. שבהם היו מאחסנים סחורות פרוסיות. לעתים קרובות
 היו מזדמנים שם סוחרים מכל הערים הסמוכות. המגיד מקלם מיד
 כשבא לשם נודע לו שהמסחר העיקרי הוא ההברחה, ואפילו גדולי תורה
 ויראים היו עוסקים במסחר ההברחה. הוא התחיל מיד להרעיש עולמות
 על מברית החבילות והוכיח בדרשותיו את העון החמור שיש בדבר
 כשעוברים על דינא דמלכותא דינא והעמיד אותם ע"י עמוד הקלון.
 בעיר החלה מהומה, והסוחרים חיפשו דרכים איך להפטר ממנו, אבל
 ההמון שחבב אותו מאד נתעמד לצידו ולא נתן שיגרשו אותו מן העיר.
 אעפ"כ מפני המעשה במלח הסדומית לא שקטו הסוחרים והצליחו

לגרשו מקלם: מעשה המלח, שהמגיד מקלם היה קורא אותו מלח
 סדומית, היה כך: המסחר במלח הפרוסי היה אחד מענפי המסחר
 העיקריים של היהודים. שני סוגי מלח היו בשוק, לבן ואדום. ולפי
 שהמלח האדום היה יקר מן הלבן נמצאו כמה סוחרים בקלם, ודוקא מן
 המיוחסים, שהיו מערבים צבע אדום במלח הלבן והיו מוכרים אותו
 ביוקר כאילו היה מלח אדום. למגיד מקלם נודע הדבר והוא התחיל
 להרעיש עולמות בדרשותיו על הזיוף הזה. המגיד הרחיק לכת וגילה
 את שמות הסוחרים העושים מעשה זה. ואיים שאם לא יחזרו בהם
 ממעשיהם הוא יתעמד על ידי פתחי חנויותיהם ויודיע לכל אחד ואחד
 שהמלח מזויף. כמה סערה גדולה והלשינו עליו בפני הרשות שהוא
 מקומם את ההמונים ופעלו אצלה שיושיבוהו במאסר. לאחר כמה
 ימים באה הוראה ממפקח המשטרה ברייסיין לשחרר מיד את האיש
 הקדוש.

האימון של הרשות למגיד מקלם בא על ידי מנהל הדואר ברייסיין.
 שכן מנהל דואר זה הרגיש כמה פעמים שהמגיד נכנס לדואר, קונה
 בולים וקורע אותם. פעם אחת שאלו על שום מה הוא עושה כך, ענהו
 המגיד שהוא עושה כן כל פעם שהוא שולח מכתב ע"י שליח שהודמו,
 והוא אינו רוצה לגזול מן המלכות המחזיקה את הדואר. תמימותו וישרו
 של המגיד עשו עליו רושם עצום והוא מסר את הדבר למפקח המשטרה
 המקומית. אימון זה עמד לו שניצול מן הכלא.

אבל שונאיו לא נחו ולא שקטו ופעלו בכל כוחותיהם להצר את
 צעדיו בקלם. ולזה נוסף הספור בגביר שולם ליברמן שאמר עליו את
 הפסוק "סולם מוצב ארצה" ולסוף הצליחו להרחיקו מקלם. ואע"פ
 שהיה בקלם רק שלש שנים, ולאחר מכן היה מגיד מישרים במקומות
 אחרים נשאר שמה של קלם קשור בשמו, מפני שקלם היתה העיר
 הראשונה שנתנה את הדחיפה לכל פעולותיו בעתיד.

אותם שלש השנים שעשה בקלם התפרסם מאד, וקבל הזמנות מהרבה
 ערים קרובות ורחוקות לבא ללכת שם כמגיד מישרים. והבטיחו לו

שכר גדול וכבוד, אבל הוא לא שעה לא לכסף ולא לכבוד ולא למנוחה, ^{אוצר החכמה} אלא יצא על פני העולם כדי להיות נע ונד. לא היתה לו כל זיקה לכסף ושנא בצע תכלית שנאה. בעיירות קטנות ועניות לא היה לוקח בכלל כסף בשביל דרשותיו. ואפילו בערים הגדולות היה נוטל רק סכום שהיה זקוק לו בשביל ההצטרפות הנחוצה ביותר ואת היתר היה מחלק לעניים ^{שער החכמה} ת"ת. הוא לא היה צריך לכנוף כדי להחזיק את משפחתו, שכן אשתו אשת חיל היתה והיא עצמה היתה משתכרת לפרנסתה ולפרנסת הילדים. כל הנהגתו היתה כשל חסיד קדמון ולא רצה ליהנות מן העולם הזה. ^{113 657} הוא לא נתן דעתו על העמל הרב ששיקע בדרשותיו, הוא שהיה עומד חמש שעות ודורש כשכולו טובל בזיעה ואף היה מתענה תעניות. ולפיכך אין כל תימה שהזקין לפני זמנו, וכשעזב את קלם לא מלאו לו עדיין שלשים שנה וכבר נראה כאיש בגיל העמידה.

כשתי שנים נסע על פני רוסיה ופולין עד שחזר וקבל משרת מגידות בזגר, ובה נשאר חמש שנים רצופות. העיר זגר היתה אז מפורסמת כעיר של השכלה, וכשבא לשם המגיד מקלם לא קיהו בו, ולהיפך הם כיבדו אותו על לבו הגלוי, על אופיו הטהור, וביחוד על זכויות הגדולות שהיה משפר את מוסר העם הן ע"י דברי תוכחתו והן ע"י האגודות שהיה מאגד את בעלי המלאכה כדי ללמוד עמם חיי אדם, ומנורת המאור. כשעזב את זגר שוב סבב בערים השונות שלש שנים ובשנת תרמ"ב נתקבל לרב באישמינה, היה שם שנתיים ונתיישב במינסק ושם נשאר זמן ארוך יותר. שוב נע ונד על פני המדינה עד שנתקבל למגיד בסלוצק. שם לא נשאר זמן מרובה ועבר למלבה. לפי טבעו היה קשה לו להחזיק במשרות קבועות, וכשעזב את מלבה שוב לא קיבל כל משרה, ונתיישב בשנת תרמ"ד הוא ומשפחתו בגרודנה כבעל בית רגיל.

אע"פ שבריא אותו היתה רפויה והיה קרוב לששים לא נתן לבו לכן ונסע ללונדון לחזק שם את היהדות. ד"ר אדלר ושמואל מונטגיו ששמעו את דרשותיו כמה פעמים קרבוהו מאד ובמחצית השנה שהיה בלונדון נתנו לו את כל הצטרפותיו.

אלו ששמעוהו ברוסיה ושמעוהו גם בלונדון מסרו כי בדרשותיו אלה כבר חסר היה הלהט של הנעו"ים : הגהינום שוב לא להט כבתחילה, והוא חדל לגמרי לקלל. אבל האמונה הטהורה ודבריו היוצאים מן הלב ונגונו היפה והמצלצל עוד קסמו את השומעים ששמעו אותו שעות מרובות ולא באו לידי שעמום.

מספרים את הספור הבא מימי שהותו בלונדון : בבית הכנסת בקשון ממנו להשמיע דרשה לפני התקיעה. בעל התוקע שהיה יהודי פשוט וגם מגולה לא רצה לתת לו רשות לדרוש. בסוף פעל עליהם שיתנו לו רשות לספר מעשיה קצרה, וכך ספר : אכר אחד הרגיש שבכל יום ויום חסרה לו כבשה אחת מעדרו, הוא התחיל לחקור ולדרוש ונתברר לו שבכל לילה בא זאב ונוטל כבשה מן העדר. ולפי ששמע שאימת תייש על זאב מחמת זקנו וקרניו העמיד החוצה תייש שיהיה שומר העדר והדבר עלה יפה. לימים מת התייש, והזאב שוב התחיל להופיע. נפל רעיון בלבו של האכר, עמד ופשט עורו של התייש והלביש בו את הכלב כדי שהזאב יתפחד. וכך הוה : הזאב נרתע ולא בא עוד. העור שחסר היה חיותו הלך והצטמק מיום ליום עד שזקנו נשר. הרגיש בזה הזאב חגר עוז וניסה להתקרב לכלב וכשהבחין שכלב הוא הלוכד עור תיישים קרא אליו בלעג : כלב? כלב! אם אין לך זקן, קרניים בידך למה? (רמוז לקרן השופר).

באותו פרק זמן נודמן למגיד מקלם להיות קיץ אחד בדובלן, מעין קיץ ע"י ריגא, שבו היו מתכנסים רבבות מתרחצים מכל רוסיה, וביחוד מריגא הסמוכה, והיו גוסעים לשם לשבת למשפחותיהם. המגיד הרגיש שהמתרחצים באים להתפלל בלי טליתות שהיו מתעצלים ליקח אותם מן הבית בעיר. פעם אמר באמצע הדרשה : כשהייתי בריגא נודמן לי להכנס לבעל בית אחד, שאלתי היכן הוא? ענו לי הוא נסע לדובלן, כי שיצאתי שמעתי בכי משונה מחדר צדדי ונכנסתי לחדר — והנה אין איש רק נרתיק טלית שבתוכו הטלית תלוי על הקיר והבכי יוצא מן הטלית, שואל אני לטלית. טלית טלית למה תבכה? והאיך לא אבכה — השיבני

— הטלית כשנסעו לדובלן נטלו כסף וזהב ואותי השאירו לבדי. הוסיף
המגיד ואמר: נחמתי את הטלית ואמרתי לו: הרגע טליתי הקטן, יגיע
זמן שבעל הבית יצטרך לעשות נסיעה יותר ארוכה, ואז ישאיר בבית
את הכסף וזהב ורק אותך בלבד, טליתי הקטן, יקח עמו... ^{אח"כ 12.34.567}

פעם אחת כשהוכיח את הקהל בריגא אמר את החידוד הזה: ראו נא,
נשי ריגא יכלו להיות חסידים טובים. לבן תמיד פתוח כדרכם של
החסידים הקדמונים, ואילו היו הולכות לטבילה היו חסידים ממש.

כשבא ^{אוצר החכמה} פעם ראשונה למיטוי, הדבר היה לפני שבעים שנה, מצא
שם חידוש משונה שלא ראה מימיו, יהודים מגולחי זקן! כשבאה שבת
ודרש בביהכ"ס התחיל מוכיחם בדברים ^{אברהם} והראה להם את מדור הגיהנם
שעתידים לבא לשם. אחרי הדברים נגשו אליו ^{אוצר החכמה} אחדים מן הנוכחים
והסבירו לו שאין הם מתגלחים בתער אלא במין סם. מילא על הלאו
של לא תגלחו אין אתם עוברים אמר המגיד, אבל מה תעשו ללאו של
לא ילבש גבר שמלת אשה? תנוח דעתו של רבינו — ענו לו — נשותינו
שוב לא מגלחות את ראשן. אם כן — ענה להם — הסם יפה לכם.
ועוד דבר משונה מצא במיטוי שהבחורים מתחתנים רק כשהם בני
שלושים וחמש או בני ארבעים. אמר על כך באחת מדרשותיו: ^{אח"כ 12.34.567} נראה
שהללו מפרשים בן י"ח לחופה — כשיעמיד בן — י"ח, רק אז מגיע
זמנם לחופה.

בעיר ליבוי התארח בשנת תרל"ה. באותם הימים בנו בית כנסת
רפורמי חדש, שהיה בנין נאה ביותר עם שלש כפות גבוהות ובקצות
יהם צורות של מגן דוד. מן החוץ נראה בית הכנסת ככנסיה ממש
והרבה גוים היו מצטלבים בעוברים על יד ארון הקודש והיציע של מזרח
הנשים היה כ"כ נמוך שראו את פני הנשים. בשביל אותו בית כנסת
נתגלע ריב גדול בין החרדים ובין היאהודים הגרמניים מייסדי בית
הכנסת, והדברים הגיעו עד התכתשויות והלשנות. החרדים הביאו
רבנים גדולים כמו רבי אליהו מלידא וחרים שהחרימו את הבית. ולפי

שהיהודים אינם מתפללים גדולים היו אנוסים כדי להחזיק את ביהכנ"ס לשכור יהודים עניים שיבואו כל שבת להתפלל. כשבא המגיד מקלם לליבוי, התחיל מטפל באותם היהודים המוכרים את עולם הבא שלהם בפרוטות אחדות, ודרש כ"כ הרבה עד שלא היו יכולים להשיג מנין.

הוא היה אומר: בית המקדש חרב מפני שהיו עוברים על גילוי עריות ושפיכות דמים — הרי תבינו מעצמכם איזה קיום יהיה לביהכנ"ס שהוא מקדש מעט שיש לו בראשו צלם, עזרת נשים שהנשים יכולות לרמוז לגברים, דבר שמביא לגילוי עריות.

1234567

הסוף היה שהיהודים בוני ביהכנ"ס הסירו את סימני המגן דוד מן המגדלים, העמידו בימה באמצע בית הכנסת, והגביהו את יציע הנשים. הגאונים רבי הלל מסלנט ורבי אליהו מקרטינגה הסירו את החרם מביהכנ"ס שנעשה בית כנסת אורתודוקסי לכל דבריו.

1234567

בשנת תרנ"ו פירסם המגיד מקלם את ספרו תוכחת חיים שלא עלה יפה, וכששאלוהו למה לא הצליח הספר אמר: לא הוא אשם בכך, אשמים המדפיסים שאינם יודעים כיצד להדפיס את תנועות הבוהן כדי להקל על ההבנה.

המגיד מקלם התיישב בשנת תרנ"ח בלידא כשהוא חולה ועייף, אצל בנו ר' בן ציון, דרשן יהודי יקר וסוחר גדול. יותר משנתיים התענה המגיד במחלה קשה ובשנת תר"ס נפטר בשנתו השבעים ושנים.